
ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY

Administracja Publiczna z. 1

KRZYSZTOF GRUSZECKI
WSP w Bydgoszczy

OCHRONA PRAWNA RYBOSTANU W POLSCE

Ryby jako jeden z elementów środowiska podlegają ochronie prawnej. Podstawowym aktem w tej materii jest ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. Nr 3, poz. 6 z późn. zm.). Ustawa ta ma charakter ramowy i w całości reguluje tylko problem ochrony powietrza, ochrony przed hałasem i wibracjami, ochrony przed odpadami i innymi zanieczyszczeniami, ochrony zieleni w miastach i wsiach oraz ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym.

W odniesieniu zaś do pozostałych dziedzin ochrony środowiska mają zastosowanie zasady ogólne zawarte w art. 1-12, 64-73, 80-85, 89-109 ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska. Dotyczy to w szczególności ochrony kopalń, rekultywacji gruntów, ochrony wód i środowiska morskiego, ochrony przyrody i krajobrazu, gospodarki leśnej, ochrony zwierząt, łowiectwa, ochrony przed promieniowaniem jonizującym oraz w kwestii najistotniejszej z punktu widzenia tego artykułu czyli rybactwa.¹

Podstawowymi aktami prawnymi w zakresie ochrony rybostanu są:

- ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 roku o rybactwie śródlądowym (Dz.U. Nr 21, poz. 91 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 16 października 1991 roku o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 114, poz. 492 z późn. zm.),
- rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt (Dz.U. z 1932 r. Nr 32, poz. 417 z późn. zm.),
- rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 sierpnia 1927 roku o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. Nr 77, poz. 673 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 24 października 1974 roku Prawo wodne (Dz.U. Nr 38, poz. 230 z późn. zm.).

Na podstawie wyżej cytowanych aktów prawnych można wyróżnić trzy podstawowe formy ochrony rybostanu:

- ochronę zachowawczą,
- ochronę użytkową,
- ochronę weterynaryjno-humanitarną.

Podstawowym celem pierwszej z powyższych form jest ochrona określonych elementów lub walorów środowiska przed ich zniszczeniem ze względów ekologicznych.² Celem drugiej formy ochrony jest prowadzenie racjonalnej gospodarki rybackiej.³ Natomiast trzecia forma stawia sobie za główne zadanie zachowanie rybostanu w należyтым stanie zdrowotnym oraz skrócenie zbędnych cierpień w procesie hodowlanym.

Zgodnie z postanowieniami art. 12 ust. 1 o ochronie przyrody podstawowymi środkami ochrony zachowawczej jest:

- tworzenie parków narodowych,
- uznanie określonych obszarów za rezerваты przyrody,
- tworzenie parków krajobrazowych,
- wyznaczenie obszarów chronionego krajobrazu,
- wprowadzenie ochrony gatunkowej roślin i zwierząt,
- wprowadzenie ochrony indywidualnej w drodze uznania za:
 - a) pomnik przyrody,
 - b) stanowisko dokumentacyjne,
 - c) użytki ekologiczne,
 - d) zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Oczywiście w zakresie zachowawczej ochrony rybostanu nie możemy wykorzystać wszystkich powyższych form ze względu na ich specyfikę. Na szczęście nie musimy w celu ochrony ryb tworzyć parków narodowych. Jednakże tworzy się już rezerваты przyrody, które w odróżnieniu od parków narodowych mają założony szczególny cel ochrony, w tym wypadku ryby.⁴ Jednym z nich jest rezerwat "Rzeka Drwęca". Został on utworzony na podstawie zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 27 lipca 1961 roku. Obejmuje on swym obszarem rzekę Drwęcę od źródeł do wyjścia oraz jej dopływ na odcinkach przejściowych. Dodatkowo w skład rezerwatu wchodzi grunty ciągnące się pasami o szerokości 5 m wzdłuż brzegów rzek i jezior. Rezerwat ten utworzono w celu ochrony środowiska i ryb w nim bytujących: pstrąga, łososia, troci i certy. Na terenie tego rezerwatu zabroniono między innymi:

- odłowu ryb urządzeniami stałymi,
- odłowu łososia i troci wszelkimi metodami.⁵

Niestety ta forma ochrony w naszych warunkach nie odnosi zamierzonego skutku, ponieważ utworzenie rezerwatu sprowadza się jedynie do wyznaczenia przez Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa odpowiedniego organu do sprawowania nadzoru nad rezerwatem.⁶ Stan taki powoduje, że w wielu przypadkach rezerwaty istnieją tylko w aktach prawnych. Dlatego też moim zdaniem należałoby zwiększyć liczbę funkcjonariuszy Państwowej Straży Rybackiej, ponieważ jest to organizacja mająca egzekwować ograniczenia prawne w terenie.

Kolejnym środkiem wykorzystywanym przy realizacji formy zachowawczej jest ochrona gatunkowa poszczególnych gatunków ryb. Jest ona wprowadzana w drodze rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Zgodnie z postanowieniem art. 27 ustawy o ochronie przyrody ma ona na celu "Zabezpieczenie dziko występujących roślin i zwierząt, a w szczególności gatunków rzadkich lub zagrożonych wyginięciem jak też zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej".

Obejmowanie poszczególnych gatunków ryb tą formą ochrony w zasadniczej części spowodowane jest pogarszającym się stanem naszego środowiska, następstwem czego jest wymieranie poszczególnych gatunków zwierząt.⁷ Pierwsze symptomy tego zjawiska pojawiły się wraz z zanikaniem w naszych wodach jesiotra zachodniego, który to ochroną gatunkową został objęty już w 1947 roku. W następnych latach do grupy tej dołączały nowe gatunki ryb, takie jak ciosa, kiełb długowąsy, kiełb białopłetwy, wszystkie gatunki strzebli.⁸ Lista ta niestety w zaskakująco szybkim tempie ulega poszerzeniu. W nowym rozporządzeniu Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 6 stycznia 1995 roku w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony zwierząt (Dz.U. Nr 13, poz. 61) znalazło się na niej już dwadzieścia jeden gatunków ryb.

Pewne wątpliwości może natomiast budzić zaliczenie do ochrony gatunkowej środków przewidzianych przez ustawę o rybactwie śródlądowym z dnia 1985 roku.⁹ Podstawą bowiem zasadą wynikającą z jej art. 6 jest obowiązek prowadzenia racjonalnej gospodarki rybackiej, a zatem także instrumenty

ochronne przez nią wprowadzone mają służyć temu celowi i dlatego jest to raczej ochrona użytkowa niż gatunkowa.

Podstawą prawną ochrony użytkowej jest wspomniana wyżej ustawa o rybactwie śródlądowym oraz rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 14 czerwca 1985 roku w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym (Dz.U. Nr 33, poz. 151 z późn. zm.). Rozwiązanie prawne służące ochronie użytkowej możemy podzielić na trzy grupy:

- 1) grupa ma zapewnić biologiczną ochronę populacji ryb,
- 2) grupa ma na celu zapewnienie ochrony rybostanu przed jego nadmierną eksploatacją,
- 3) grupa zawiera przepisy porządkowe, tylko częściowo odnoszące się do ochrony rybostanu.¹⁰

Podstawowymi instrumentami służącymi realizacji zadań należących do pierwszej grupy są:

- a) wymiary ochronne ryb,
- b) okresy ochronne ryb.

Zgodnie z § 9 ust. 2 rozporządzenia w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym przez wymiar ochronny rozumie się "długość ciała ryby lub raka, mierzoną od początku głowy do najdłuższego końca płetwy lub tarczy ogonowej". W § 1 cytowanego wyżej rozporządzenia ustanowiono wymiary ochronne dla trzydziestu jeden gatunków ryb i raków.

Na gruncie pojęcia wymiaru ochronnego może powstać problem, czy użyty w nim zwrot "do" oznacza, że ryba objęta jest jeszcze ochroną prawną, gdy jej długość wynosi dokładnie tyle co wymiar ochronny, czy już nie. Zdaniem W. Radeckiego, górna granica tej długości jest jeszcze wymiarem ochronnym.¹¹ Z pojęciem wymiaru ochronnego łączą się także w sposób bezpośredni ograniczenia w wymiarach oczek w sieciach wprowadzone przez ustawodawcę. Rozwiązania te występują w § 10 rozporządzenia w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym. Mają one mianowicie zagwarantować pełną ochronę rydom, które nie osiągnęły jeszcze wymaganego wymiaru ochronnego. Jeżeli do naszego systemu prawnego nie zostałyby wprowadzone takie rozwiązania to stosunkowo dużo ryb by ginęło w wyniku urazów mechanicznych powstałych przy wypuszczaniu ryb niewymiarowych z sieci, a ponadto sprzyjałoby to rozwojowi różnych chorób zakaźnych.¹²

Natomiast okres ochronny, jest to czas, w którym nie wolno łowić danego gatunku ryb z przyczyn hodowlanych. Okres ochronny obejmuje czas, w którym dany gatunek odbywa tarło, ewentualnie wędruje na tarło (np. troć, certa).¹³ Z osobnikami złowionymi w tym czasie przypadkiem, należy postąpić tak samo jak z rybą niewymiarową. W Polsce instytucją wymiaru ochronnego objęto szesnaście gatunków ryb i dwa gatunki raków.¹⁴ Należy jednak zwrócić uwagę na elastyczność okresów ochronnych, ponieważ w sytuacji, gdy pierwszy lub ostatni dzień takiego okresu przypada na dzień wolny od pracy, to okres ochronny ulega skróceniu o ten dzień. Ponadto w wypadku gatunków wędrownych okresy są różne w zależności od specyfiki i warunków biologicznych danej rzeki (np. certa lub troć). Bardzo ciekawą formą okresu ochronnego jest ochrona troci wędrownej w przejściowym odcinku Wisły w określone dni tygodnia (§ 11 rozporządzenia o wykonaniu niektórych przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym). Ma to umożliwić tej rybie swobodne wejście w górę rzeki, a co za tym idzie przystąpienie odpowiedniej ilości tarlaków do tarła naturalnego.¹⁵ Niestety gatunek ten nie posiada żadnego okresu ochronnego na odcinku Wisły od Włocławka do fragmentu przejściowego.¹⁶ De lege ferenda zapis ten powinien być zmodyfikowany, a okres ochronny dla troci wędrownej na tym odcinku rzeki przywrócony (w poprzednich aktach prawnych go posiadała).

Z instytucją okresu ochronnego w sposób bezpośredni łączy się rozwiązanie prawne polegające na ograniczaniu używania ruchomych sieciowych narzędzi połowowych od 15 kwietnia do 30 czerwca, a w ciekach do 31 maja (§ 12 cytowanego wyżej rozporządzenia), ponieważ ono także ma na celu umożliwienie odbycia spokojnego tarła rydom.

Środkami prawnymi mającymi realizować ograniczenia wynikające z drugiej grupy są:

- a) zakaz połowu ryb w odległości mniejszej niż 200 m od urządzeń hydrotechnicznych,
- b) ustanawianie obrębów ochronnych,
- c) zakaz używania określonego rodzaju narzędzi,
- d) zakaz połowu ryb środkami trującymi i odurzającymi,
- e) zakaz połowu ryb materiałami wybuchowymi.

W tej grupie szczególną rolę odgrywają obręby ochronne, które należy w szczególności ustanawiać w przejściowych odcinkach cieków wpadających do morza oraz na obszarze innych zbior-

ników wodnych, które zapewniają naturalne warunki do swobodnego odbycia tarła, rozwoju narybku, zimowania lub gromadnego przepływu ryb (§ 22 rozporządzenia w wykonaniu niektórych przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym). Warunki, jakie muszą te miejsca spełniać i jakim celom służą są moim zdaniem na tyle jasne, że nie wymagają dodatkowego komentarza. Zgodnie z art. 14 ust. 2 ustawy o rybactwie śródlądowym "W obrębach ochrony zabrania się połowu ryb oraz czynności szkodliwych dla ryb, a w szczególności naruszania urządzeń tarliskowych, dna zbiornika i roślinności wodnej, uprawiania sportów motorowodnych i urządzania kąpielisk."

Jeżeli chodzi o zakaz używania określonego rodzaju narzędzi to możemy tutaj wyróżnić dwie podgrupy, a mianowicie z jednej strony urządzenia, których stosowanie jest całkowicie zakazane oraz drugą, których użycie jest dozwolone przy spełnieniu określonych warunków.

Do pierwszej z nich zalicza się wszelkie narzędzia kaleczące z wyjątkiem sznurów hakowych, pęczków hakowych, haczyka wędki i harpuna kuszy (art. 8 ust. 1 pkt 8 ustawy o rybactwie śródlądowym). Ograniczenie to ma na celu zapewnienie zwierzętom odpowiednich warunków życia, przez skrócenie zbędnych cierpień przy połowie.¹⁷

Do drugiej przede wszystkim należy zaliczyć narzędzia elektryczne nie odpowiadające obowiązującym normom oraz sieci inne niż określone w przepisach wykonawczych do ustawy o rybactwie śródlądowym. Przyrządy te stwarzają duże zagrożenie dla środowiska oraz osób, które się nimi posługują.

Natomiast zakaz połowu ryb środkami trującymi i odurzającymi (art. 8 ust. 1 pkt 7 ustawy) oraz zakaz połowu ryb materiałami wybuchowymi mogą być rozpatrywane łącznie. Intencją ustawodawcy przy wprowadzaniu tych ograniczeń była bowiem jednolita ochrona mająca na celu zapewnienie racjonalnej gospodarki rybostanem, ponieważ środki, o których była mowa wyżej oddziałują zarówno na ryby wymiarowe, jak i niewymiarowe co może doprowadzić w stosunkowo krótkim czasie do wyginięcia wielu cennych gatunków ryb.¹⁸

Trzecia grupa, czyli przepisy porządkowe, jest bardzo rozbudowana i reguluje wzajemne relacje między podmiotami dokonującymi połowu ryb, sposoby wykonywania tych czynności, zawiera normy, na podstawie których osoba dokonująca naruszeń może być pociągnięta do odpowiedzialności. Niewątpliwie są to

kwestie bardzo ciekawe, ale jednocześnie obszerne i ich omówienie zasługuje na oddzielne opracowanie.

Ostatnią formą ochrony jest ochrona weterynaryjno-humanitarna, Podstawowym aktem prawnym w zakresie ochrony humanitarnej jest rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie zwierząt. Akt ten znajduje zastosowanie także przy ochronie rybostanu, ponieważ, o czym nie należy zapominać, ryba jest także zwierzęciem, a w rozporządzeniu tym jest mowa ogólnie o zwierzętach domowych i dziko żyjących. Pewnych aspektów ochrony humanitarnej możemy doszukać się także w samej ustawie o rybactwie śródlądowym, bowiem jej art. 19 ust. 1 stanowi, że przy wypuszczaniu ryb na wolność powinno zachować się niezbędną staranność, a zatem oszczędzić rybom zbędnych cierpień.

Ochrona weterynaryjna rybostanu w Polsce odbywa się w dwóch płaszczyznach:

- zwalczanie chorób wewnątrz kraju,
- niedopuszczenie do ich przenikania (zwłaszcza zaraźliwych z zagranicy), tzw. kwarantanna zwierząt.¹⁹

Zwalczanie chorób ryb koncentruje się na chorobach zakaźnych. Operuje się przy tym trzema grupami środków:

- zakazami o charakterze ogólnym,
- nakazami i zakazami mającymi na celu wdrożenie metod zwalczania poszczególnych chorób,
- nakazem uboju chorego zwierzęcia.²⁰

Podstawą prawną do podjęcia powyższych działań jest rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. Nr 77, poz. 673 z późn. zm.).

Jednym z problemów, który nasz ustawodawca uregulował szczegółowo jest zwalczanie posocznicy karpia u ryb. "Posocznica jest to stan ostrego ogólnego zakażenia ustroju wywołany stałym lub powtarzającym się wysiewem do krwi związków u określonego ogniwa zakaźnego."

Jest to choroba zakaźna powodująca masowe śnięcie wśród ryb, dlatego też, aby jej zapobiegać, Minister Rolnictwa wydał na podstawie art. 17, 29, 109 rozporządzenia o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych, rozporządzenie z dnia 5 grudnia 1970 roku w sprawie obowiązku zgłaszania posocznicy karpia u ryb. Choroba ta na podstawie art. 20 rozporządzenia o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych została wpisana do rejestru

chorób zakaźnych. Nad realizacją ochrony weterynaryjnej rybo-
stanu czuwają lekarze weterynarii, których działalność jest
uregulowana przez ustawę z dnia 21 grudnia 1990 roku o zawo-
dzie lekarza weterynarii i izbach weterynaryjnych (Dz.U. Nr 8
z 1991 roku, poz. 27).

PRZYPISY

- ¹E. Radziszewski: *Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska - komentarz i przepisy wykonawcze*. Warszawa Wydawnictwo Prawnicze 1987, s. 24.
- ²R. Paczuski: *Aspekt zachowawczy ochrony środowiska naturalnego w prawie wewnętrznym PRL*. Acta Universitatis Nicolai Copernici, prawo XXVII, Toruń 1989, s. 109 i n.
- ³R. Paczuski: *Prawo ochrony środowiska*. Bydgoszcz Oficyna Wydawnicza "BRANTA" 1994, s. 32.
- ⁴T. Szczęsny: *Ochrona przyrody i krajobrazu*. W: *Prawo a ochrona środowiska*. Wrocław 1975, s. 96.
- ⁵P. Piskorski: *Rezerwat ... i co dalej?*, "Wiadomości Wędkarskie" 1989, Nr 7-8.
- ⁶R. Paczuski: *Prawo ochrony środowiska*, op.cit., s. 367.
- ⁷L. Jastrzębski: *Ochrona środowiska w PRL. Zagadnienia administracyjne*. Warszawa PWN 1983, s. 107.
- ⁸Rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 30 grudnia 1983 roku w sprawie wprowadzania gatunkowej ochrony zwierząt (Dz.U. z 1984 roku Nr 2, poz. 11).
- ⁹J. Boć, E. Samborska-Boć: *Ochrona środowiska. Zagadnienia prawne i ekonomiczne*. Wrocław Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1989, s. 128.
- ¹⁰M. Nowicki: *Ustawa o rybactwie śródlądowym. Zagadnienia Wykroczeń*, Nr 4-5, Warszawa 1985, s. 36 i n.
- ¹¹W. Radecki: *Prawo o rybactwie śródlądowym - komentarz*. Wrocław Towarzystwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska 1994, s. 57.
- ¹²Z. Girsztowtt, H. Jakucewicz: *Wskazówki praktyczne do podjęcia rozrostu i chowu raków w warunkach kontrolowanych*. "Przegląd Rybacki" nr 1 z 1995 r., s. 29.
- ¹³E. Grabda, J. Żelechowska: *Rybak w służbie ochrony przyrody*. Kraków 1948, s. 33.
- ¹⁴§ 11 rozporządzenia w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym.
- ¹⁵J. Szczerbkowski: *Rybactwo jeziorowe i rzeczne*. Warszawa Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne 1985, s. 265.
- ¹⁶K. Gruszecki (rec.), W. Radecki: *Prawo o rybactwie śródlądowym - komentarz*. "Przegląd Rybacki" z 1995 nr 1, s. 30-31.

- ¹⁷L. Jastrzębski: *Ochrona środowiska w PRL*, op.cit., s. 126.
- ¹⁸J. Paladino: *Wędkarstwo polskie*. Warszawa Polski Związek Wędkarski 1992, s. 40.
- ¹⁹A. Stelmachowski, B. Zdziennicki: *Prawo rolne*. Warszawa PWN 1987, s. 296.
- ²⁰A. Stelmachowski, B. Zdziennicki: *Prawo*, op.cit., s. 297.

Summary

In this article the author presents the place of fish stock protection in the Polish law of environment protection.

Then the division into three basic forms of fish stock protection is introduced, namely:

- preservative protection,
- usable protection,
- humanitarian and veterinary protection.

Subsequently, the instruments used for accomplishment of these forms of protection were introduced.

Preservative protection is realized by including rare species of fish into species protection group and by forming sanctuaries.

Usable protection is realized by such instruments as: conservation measure, close seasons, protective precincts, prohibition of using special kind of tools and stupefacients as well as poisonous agents.

Humanitarian and veterinary protection is realized by general bans, obligation to use definite methods of fight against diseases and compulsory slaughter of ill animals.